

DŽUMPA LAHIRI

Sunce u njenoj kosi

Prevela Ljiljana Petrović Vesković



Beograd, 2014.

*Za Karin, koja je verovala od početka,
I za Alberta, koji me je dopratio do kraja*

*... lascia ch'io torni al mio paese sepolto
nell'erba come in un mare caldo e pesante.*

*... i da se u zavičaj vratim obavijen
travom kao toplim teškim morem.*

– Đorđo Basani, *Pozdrav Rimu*

I

1

Istočno od Toli kluba, nedaleko od mesta gde se Put Dešaprana Sašmala račva u dva pravca, stoji mala džamija. Iza ugla počiva tiha enklava. Lavirint uzanih uličica i skromnih domova srednje klase.

Nekada davno u toj enklavi ležala su dva jezera duguljastog oblika, jedno pored drugog. Iza njih se pružala ravnica koja je zahvatala površinu od nekoliko jutara.

Nakon monsunskih kiša voda bi toliko narasla da prekrije nasip između dva jezera. Ravnica se takođe punila kišom, vodom dubokom tri do četiri stope, koja se tu zadržavala dobrim delom godine.

Potopljena ravnica vrvela je od vodenih zumbula. Plutajuća trava agresivno je rasla. Lišće je bilo tako gusto da je površina delovala gotovo čvrsto. Zelenilo nasuprot nebeskoj plaveti.

Duž periferije bile su raštrkane skromne kolibe. Siromasi su gacali naokolo skupljajući sve što se može pojesti. Na jesen su stizale čaplje s belim perjem zaprljanim gradskim garežom, nepomično vrebajući plen.

U vlažnoj kalkutskoj klimi voda je sporo isparavala. Ali poplava bi konačno ustuknula pred suncem, ponovo otkrivši natopljeno tlo.

Subaš i Udajan su toliko puta prošli preko te ravnice. To je bila prečica do poljane na periferiji naselja, gde su igrali fudbal. Izbegavali su bare, korčajući preko nepomične asure od zumbulovog lišća, udišući težak vazduh.

Neka stvorenja su polagala jaja koja su uspevala da opstanu i tokom sušne sezone. Druga su preživljavala tako što su se ukopavala u blato, simulirajući smrt, čekajući povratak kiše.

Nikad nisu kročili u Toli klub. Poput većine ljudi iz komšiluka, prolazili su pored njegove drvene kapije i ciglenih zidova na stotine puta.

Sve do četrdeset i neke njihov otac je stajao s druge strane zida i posmatrao konje koji su jurili po stazi. Gledao je trke s ulice, zajedno sa ostalima koji nisu mogli da plate kartu i kroče u dvorište kluba. Međutim, malo posle Drugog svetskog rata, u vreme kad su se Subaš i Udajan rodili, oko kluba je nikao visok zid, kako običan narod ne bi mogao da viri.

Bismila, njihov komšija, radio je kao nosač u klubu. On je bio musliman koji je posle Podele* ostao u Toligandžu. Od njega su za nekoliko paisa** kupovali loptice za golf koje su igrači izgubili ili ostavili na terenu. Neke su imale duboke poderotine na površini, kao rane na ljudskoj koži, ispod kojih se nazirala ružičasta gumasta unutrašnjost.

Isprva su pohabane loptice udarali običnim štapovima, napred-nazad, sve dok im Bismila nije prodao pravu golf palicu s gvozdenim vrhom i blago iskrivljenom drškom. Neki igrač se iznervirao i oštetio palicu tresnuvši je o drvo.

Bismila im je pokazao kako da se nagnu i gde da stave ruke. Odredivši labava pravila, pokušavali su da nateraju loptice da uđu u rupe koje su iskopali u zemlji. Mada im je za dalekometne udarce trebala drugačija palica, koristili su tu jednu koju su imali. Ali golf nije kao fudbal ili kriket. To nije sport u kome su braća mogla da se prepuste veseloj improvizaciji.

Bismila je na prašnjavom igralištu štapom iscrtao mapu Toli kluba. Rekao im je da se blizu klupske zgrade nalaze staje, bazen za plivanje, teniski tereni. Restorani u kojima se čaj sipao iz srebrnih čajnika, posebni saloni za bilijar i bridž. Gramofoni s kojih je treštala muzika. Šankeri u belim sakovima, koji su spremali pića sa čudnim imenima, kao što su pink ledi i džin fiz.

Uprava kluba je nedavno naložila da se zaštitni zid proširi, kako bi uljeze držali na odstojanju. Ali Bismila im je rekao da su na zapadnoj strani poseda i dalje postojala mesta gde se može provući kroz žičanu ogradu.

* Podela kolonijalne Indije na Indiju i Pakistan u avgustu 1947. godine. (Prim. prev.)

** Stoti deo rupije. (Prim. prev.)

Sačekali su suton, kada su golferi napuštali teren zbog komaraca i kretali ka klupskoj zgradi da se okrepe nekim koktelom. Svoj plan su zadržali za sebe, ništa ne pominjući dečacima iz komšiluka. Spustili su se do džamije na uglu, čiji su crveno-beli minareti štrčali nad okolnim zgradama. Potom su skrenuli na glavni put, noseći palicu za golf i dve prazne limene kante od kerozina.

Prešli su s druge strane Tehničkog studija i nastavili ka pirinčanim poljima, gde je nekada tekla Adi Ganga, i gde su Britanci na jedrilicama plovili ka delti.

To je sad bio učmali kraj, prošaran naseobinama Indijaca koji su pobešli iz Dake, Radžšahija, Čitagonga, doseljenika koje je Kalkuta istovremeno i prihvatala i ignorisala. Nakon podele pre deset godina, preplavili su određene delove Toligandža, na istovetan način kao što su monsunske kiše plavile tamošnju ravnicu.

Neki od državnih činovnika dobili su nove domove u programu razmene, ali većina su bili izbeglice, koji su stizali u talasima, prognani sa zemlje svojih predaka. Kao bujica koja postaje sve snažnija, prerastajući u poplavu. Subaš i Udajan su se sećali tih nevoljnika. Turobna povorka, ljudsko krdo. Zavežljaji na glavama i deca privijena uz grudi.

Pravili su skloništa od šatorskog platna i slame, zidove od pletenog bambusa. Živeli su bez osnovnih higijenskih uslova, bez struje. U stračarama pored đubrišta, na svakom raspoloživom deliću prostora.

Zbog njih se Adi Ganga, na čijim se obalama nalazio Toli klub, pretvorila u slivnik jugozapadne Kalkute. Zbog njih su čelnici kluba rešili da podignu još zidova.

Subaš i Udajan nisu pronašli žičanu ogradu. Zastali su na mestu gde je zid bio dovoljno nizak da se uspenjaju preko njega. Nosili su kratke pantalone i loptice za golf nagurane u džepove. Bismila je rekao da će u klubu pronaći još mnogo loptica, ostavljenih na zemlji pored mahuna koje su padale sa stabala tamarinda.

Udajan je prebacio palicu za golf preko zida. Potom i jednu kantu. Ona druga će Subašu poslužiti kao oslonac za penjanje. Ali Udajan je u to vreme bio za nekoliko palaca niži od svog brata.

Prepleti prste, rekao je Udajan.

Subaš je spojio šake. Osetio je težinu stopala, pohabani đon sandale, potom težinu čitavog bratovljevog tela kako mu pritiska dlanove. Udajan se brzo popeo, opkoračivši zid.

Hoćeš da čuvam stražu sa ove strane dok ti istražuješ? – upitao je Subaš. Tako nije zanimljivo.

Šta vidiš?

Dođi i pogledaj sâm.

Subaš je čušnuo kantu bliže zidu. Stao je na nju, osetivši kako mu se šupalj lim ugiba pod nogama.

Idemo, Subašu.

Udajan se prebacio, spuštajući se s druge strane zida, tako da su mu virili samo vrhovi prstiju. Potom je pustio zid i pao na zemlju. Subaš ga je čuo kako diše, zadihan od napora.

Jesi li dobro?

Naravno. A sad ti.

Subaš je zgrabio zid, pribio se grudima uz njega odraivši kolena. Kao i obično, nije znao da li ga je više nervirala Udajanova smelost ili vlastiti kukavičluk. Subaš je imao trinaest godina, petnaest meseci više od svog brata. Ali nije imao nikakav osećaj identiteta bez Udajana. Dokle god je sezalo njegovo sećanje, u svakoj mogućoj tački, njegov brat je bio tu.

Odjednom više nisu bili u Toligandžu. Čuli su vozila koja su tutnjala na ulici, ali više ih nisu videli. Bili su okruženi ogromnim stablima indijskog oraha i eukaliptusa, žbunjem vretenike i plumerije.

Subaš nikad nije video takvu travu, ujednačenu poput tepiha, kako se razmotava preko iskošenih kontura zemlje. Kako se talasa poput pustinskih dina ili blago namreškanog mora. Bila je tako lepo potkresana da je delovala kao mahovina kada je kročio na nju. Tlo je bilo glatko, kao koža na ljudskoj glavi, a trava za nijansu svetlija nego drugde.

Nikad nije video toliko čaplji na jednom mestu, ali sve su se raspršile čim se primakao. Krošnje su bacale popodnevne senke preko travnjaka. Kada je podigao pogled, video je kako se glatki udovi drveća granaju nad njim kao zabranjene zone ženskog tela.

Obojica su bili ošamućeni od uzbuđenja što su kročili na zabranjenu teritoriju, od straha da će biti uhvaćeni. Ali nijedan čuvar, bilo pešak ili konjanik, nije ih primetio. Niko nije pokušao da ih otera.

Počeli su da se opuštaju, otkrivši niz zastava pobodenih duž terena. Rupe su ličile na pupkove koji zjape iz zemlje, sa čašicama koje su pokazivale gde loptice treba da završe. Naokolo su bile raštrkane plitke jame s peskom. Lokve vode, čudnog oblika, kao kapi posmatrane pod mikroskopom.

Držali su se podalje od glavnog ulaza, ne usuđujući se da krenu ka klupskoj zgradi, gde su strani parovi šetali držeći se podruku i sedeli na pletenim stolicama ispod krošanja. S vremena na vreme, kako su čuli od Bismile, tu su se priređivale rođendanske zabave za mališane iz britanskih porodica

koje su još živile u Indiji, sa sladoledom i jahanjem na ponijima, i tortom u koju su bile zabodene zapaljene svećice. Mada je Nehru bio premijer Indije, u glavnom salonu visio je portret Elizabete II, nove engleske kraljice.

U izolovanom kutku terena, u društvu bivola koji je slučajno tu zabasao, Udajan je zamahivao iz sve snage. Podizao ruke iznad glave zauzimajući pozu i vitlajući palicom kao mačem. Odvalio busen trave i izgubio nekoliko loptica u obližnjoj lokvi. Zajedno su potražili rezervne lopte.

Subaš je čuvao stražu, napeto osluškujući topot konjskih kopita na širokim stazama od utabane crvene zemlje. Čuo je kuckanje detlića. Slabašne zamahe srpa koji je kosio travu u drugom delu dvorišta.

Šakali su sedeli u čoporima, uspravnih leđa, sa žučkastosmeđim krznom posutim sivim mrljama. Dok je svetlost jenjavala, neki su krenuli u potragu za hranom, vitka kaskajuća obličja u pravolinijskim kolonama. Njihovo zavijanje, ispunjeno nemirom, odjekivalo je preko klupskog dvorišta, ukazujući da je već kasno, da je kucnuo čas da se braća vrate kući.

Limene kante ostavili su tamo, jednu sa spoljne strane, da obeleže mesto, a drugu su sakrili u dvorištu, iza nekog šiblja.

Kasnije, kada bi ponovo došli tu, Subaš je skupljao perje i divlje bademe. Video je lešinare koji su se kupali u barama, šireći krila da se osuše.

Jednom je pronašao jaje koje je ispalo iz gnezda crnoglavke i ostalo čitavo. Pažljivo ga je odneo kući i stavio ga u glinenu posudu za slatkiše, prekrivši ga grančicama. I položio ga je u rupu iskopan u vrtu iza kuće, pored mangovog stabla, kada se nije izleglo.

Jedne večeri, kada su izbacili palicu za golf na ulicu i popeli se na zid, napuštajući klub, primetili su da je limena kanta s druge strane nestala.

Neko ju je uzeo, rekao je Udajan. Počeo je da se osvrće. Svetlost je već jenjavala.

Da možda ne tražite ovo?

Bio je to neki policajac, koji se pojavio niotkuda, očigledno patrolirajući oko kluba.

Odmah su zapazili njegovu visinu i uniformu. Držao je limenu kantu.

Krenuo je ka njima. Primetivši golf palicu, podigao ju je s ulice i pažljivo je osmotrio. Spustio je kantu i upalio baterijsku lampu, uperivši snop svetlosti ka njima, prvo im obasjavši lica, a potom i tela.

Braća?

Subaš je klimnuo.

Šta imate u džepovima?

Džumpa Lahiri

Izvadili su loptice za golf i pružili ih ka njemu. Videli su kako ih policajac gura u džepove. Jednu je zadržao u ruci, hitnuvši je u vazduh i vešto je uhvativši.

Otkud vam ovo?

Obojica su ćutali.

Da li vas je neko pozvao da igrate golf u klubu?

Odmahnuli su glavom.

Sigurno ne treba da vam kažem da ovde smeju da dolaze samo članovi kluba, rekao je policajac. Prislonio je palicu uz Subaševu ruku.

Ovo vam je prvi put?

Nije.

Je li ovo tvoja ideja? Mislim da si dovoljno veliki da znaš da je to zabranjeno.

To je bila moja ideja, rekao je Udajan.

Imaš lojalnog brata, rekao je policajac Subašu. Hoće da te zaštiti. Da preuzme krivicu.

Ovog puta ću vam progledati kroz prste, nastavio je. Neću ništa da pominjem upravi kluba. Osim ako ne planirate da ponovo pokušate.

Nećemo više, rekao je Subaš.

Vrlo dobro. Hoćete da vas odvedem kući, kod roditelja, ili da ovde zaključimo naš razgovor?

Ovde.

Onda se okreni. Samo ti.

Subaš se okrenuo ka zidu.

Pridi još malo.

Osetio je kako ga metalna palica udara po bedrima, po zadnjem delu nogu. Silina drugog udarca, kontakt koji je potrajao samo jedan trenutak, bacila ga je na šake i kolena. Trebaće nekoliko dana da modrice nestanu.

Roditelji ih nikad nisu tukli. Isprva ništa nije osećao, samo neku utrnulost. A onda je nastupila vrelina, kao da mu je neko sručio šerpu ključale vode preko kože.

Prestanite! – zavrištao je Udajan. Čučnuo je pored Subaša, prebacio ruku preko njegovih ramena, pokušavajući da ga zaštiti.

Šćućureni jedan uz drugog, strepeli su od sledećeg udarca. Povijenih glava, zatvorenih očiju. Subaš je čekao, ošamućen od bola, ali ništa se nije desilo. Čuli su kako palica pada s druge strane zida, poslednji put se prizemljivši u klupskom dvorištu. I kako se policajac udaljava, očigledno zaključivši da ih je naučio pameti.

Još od malih nogu Subaš je bio oprezan. Majka nikad nije morala da ga juri po dvorištu. Uvek je bio pored nje, posmatrao kako sprema ručak na šporetu, kako veze sarije i bluze po narudžbini ženskog krojača iz komšiluka. Pomagao je ocu da posadi dalije koje je uzgajao u saksijama u dvorištu. Krupne okrugle cvetove, ljubičaste, narandžaste i ružičaste, ponekad sa tračkom belog na vrhovima latica. Šokantno živahne u poređenju s jednoličnim dvorišnim zidovima.

Čekao je da se haotična igra završi, da graja utihne. Najviše je voleo da bude sam, ili da se tako oseća. Da ujutru leži u krevetu i posmatra svetlost koja je treperila na zidu poput neke nestašne ptice.

Stavljao je insekte ispod mrežaste kupole da ih posmatra. Stojeći na ivici jezera iza kuće, gde je majka ponekad prala sudove kad služavka ne bi došla, zaranjao je šake u zamućenu vodu i tražio žabe. Taj dečak živi u svom svetu, govorili su rođaci na porodičnim skupovima, nemoćni da izmame bilo kakvu reakciju od njega.

Dok je Subaš stalno bio na vidiku, Udajan je neprestano nestajao: čak i u kući, koja se sastojala od samo dve sobe, fanatično se skrivao gde god mu padne na pamet, ispod kreveta, iza vrata, u drvenom sanduku u kome su čuvali zimske jorgane.

Započinjao je tu igru bez bilo kakve najave, spontano iščezavajući, šunjajući se u dvorište iza kuće, penjući se na drvo, terajući majku da ga uzalud doziva i zastaje na pola posla. Dok ga je tražila, izvikujući njegovo ime, moleći ga da joj se javi, Subaš bi na njenom licu primetio trenutnu paniku, strah da ga ovog puta možda neće pronaći.

Kada su dovoljno porasli da sami napuštaju kuću, stalno su im govorili da paze jedan na drugog. Zajedno su tumarali niz krivudave sokake svoje enklave, iza jezera i preko ravnice, do igrališta gde su se ponekad sastajali s drugim dečacima. Išli su do džamije na uglu i sedeli na hladnom mermernom stepeništu, ponekad slušajući prenos fudbalskih utakmica na nečijem radiju, što čuvaru džamije nikad nije smetalo.

Na kraju im je bilo dozvoljeno da napuste enklavu i zalaze u udaljenije delove grada. Da hodaju dokle ih noge nose, da se sami voze autobusom i

tramvajem. Pa ipak, džamija na uglu, hram u kome su se okupljali sledbenici druge vere, ostala je njihov glavni orijentir, mesto po kome su se upravljali na svojim pohodima.

Nešto kasnije, na Udajanov predlog, počeli su da vise ispred Tehničkog studija, gde je Satjadžit Raj snimio film *Pater Pančali* i gde su se okupljale bengalske filmske zvezde. Ponekad, zahvaljujući nekom poznaniku koji je učestvovao u snimanju, uspevali su da se prošvercuju kroz zamršene kablove i žice u svet zaslepljujućih reflektora. Nakon poziva za tišinu i treskanja klape, posmatrali su kako režiser i filmska ekipa po ko zna koji put snimaju jednu te istu scenu, dovodeći do savršenstva svega nekoliko rečenica. Celodnevni rad posvećen jednom trenutku zabave.

Gledali su kako prelepe glumice izlaze iz garderobe, sakrivene iza naočara za sunce, i ulaze u kola koja su čekala pred ulazom. Udajan je, kao hrabriji, uvek prilazio da zatraži autogram. On je bio slep za bilo koji oblik samosputavanja, kao životinja koja ne registruje određene boje. S druge strane, Subaš se trudio da umanjí svoje postojanje, poput plašljivih zverčica koje se stapaju s korom drveća i vlatima trave.

Uprkos njihovim razlikama, ljudi su ih neprestano mešali, zbog čega su, čim bi neko uzviknuo jedno ili drugo ime, obojica automatski odgovarali. Takođe, ponekad je bilo teško pogoditi koji od njih se javio, jer su im glasovi bili skoro identični. Dok su sedeli za šahovskom tablom, izgledali su kao dva odraza iste slike: jedna noga savijena, druga opružena, brada naslonjena na koleno.

Bili su slične građe pa su mogli da nose odeću sa iste gomile. Imali su identičan ten, svetlu bakarnu boju koju su nasledili od roditelja. Iste gipke prste, oštre crte lica, gustu talasastu kosu.

Subaš se često pitao da li je njegova krotkost u roditeljskim očima delovala kao nedostatak inventivnosti, možda čak i kao mana. Roditeljima nikad nije zadavao brige, ali im zbog toga nije bio miljenik. Njegova dužnost bila je da ih sluša, pošto nije bio kadar da ih iznenadi ili impresionira. To je bio Udajanov posao.

U dvorištu njihove kuće stajao je neizbrisiv trag Udajanovih prestupa. Obrisí stopala utisnuti u betonu dana kada je majstor došao da poploča utabanu zemlju. Onog dana kada je obojici bilo naloženo da ostanu u kući dok se beton ne stegne.

Čitavog jutra posmatrali su kako majstor pravi beton u kolicima, nanosi i ravna vlažnu smesu. Moraju da se strpe bar dvadeset četiri sata, upozorio ih je pre nego što je otišao.

Subaš ga je poslušao. Gledao je kroz prozor, ne mrđajući iz kuće. Ali čim je majka okrenula leđa, Udajan je potrčao niz dugu drvenu dasku postavljenu kao privremeni most između vrata i ulice.

Negde na pola daske izgubio je ravnotežu i tragovi njegovih tabana ostali su utisnuti u betonu, suženi na sredini poput peščanog sata, s razdvojenim prstima.

Sutradan su ponovo pozvali majstora, ali beton se već bio osušio i Udajani tragovi postali su neizbrisivi. Jedini način da poprave stvar bio je da nanesu još jedan sloj. Subaš se zapitao da li će njihovi roditelji zaključiti da je Udajan ovog puta preterao.

Ali otac je zidaru rekao neka ostane tako. Ne zbog troškova ili truda, već zato što je verovao da bi bilo pogrešno da izbriše tragove koje je ostavio njegov sin.

I tako je ta nesavršenost postala jedno od glavnih obeležja njihovog doma. Detalj koji je svima upadao u oko, prva porodična anegdota koju su prepričavali gostima.

Subaš je mogao da krene u školu godinu dana ranije, ali pošto je tako bilo zgodnije, i pošto se Udajan žučno opirao ideji da Subaš negde ide bez njega, krenuli su u isti razred, u isto vreme. U bengalsku školu na engleskom jeziku, namenjenu dečacima iz običnih porodica, iza tramvajske okretnice, pored Hriščanskog groblja.

U istovetnim sveskama vodili su beleške o istoriji Indije i osnivanju Kalkute. Crtali mape i izučavali geografiju sveta.

Saznali su da je Toligandž sagrađen na isušenom močvarnom zemljištu. Pre mnogo vekova, kada su vodene struje u Bengalskom zalivu bile snažnije, tu je bilo mnogo mangrova. Jezera i pirinčana polja, potopljena ravnica iza njihovih kuće, predstavljali su ostatke tog doba.

Na časovima biologije crtali su mangrove. Isprepleteno korenje, koje je plutalo po vodi, specijalne pore za uvlačenje vazduha. Izdužene izdanke, koji se zovu propagule, čiji je oblik podsećao na cigare.

Naučili su da propagule, ako padnu u vodu za vreme oseke, nastavljaju da se razmnožavaju pored svojih roditelja, bujajući kroz slanu močvaru. Ali ako padnu u vreme plime, odvajaju se od svog izvora i počinju da plutaju, ponekad čak i po godinu dana, sve dok ne pronađu pogodno okruženje gde će se ukoreniti.

Englezi su počeli da krče vlažnu džunglu i da prave ulice. Godine 1770, iza južnih granica Kalkute, osnovali su naselje čije je stanovništvo pretežno

bilo evropskog porekla. Mesto gde su turali pegavi jeleni i vodomari leteli preko horizonta.

Major Vilijam Toli, po kome je taj kraj dobio ime, iskopao je i očistio jedan deo Adi Gange, koju su takođe zvali Tolijeva nula,* na taj način omogućivši trgovinu između Kalkute i Istočnog Bengala.

Posed na kome se nalazio Toli klub prvobitno je pripadao Ričardu Džonsonu, predsedniku Indijske generalne banke. On je 1785. godine na tom mestu sagradio vilu u paladijskom stilu. Takođe je iz raznih suptropskih predela dopremio strano drveće u Toligandž.

Početkom XIX veka Britanska istočnoindijska kompanija na Džonsonovom imanju držala je u zatočeništvu udovice i sinove Tipu-sultana, vladara Majсора, nakon što je Tipu poginuo u Četvrtom englesko-majorskom ratu.

Porodica svrgnutog vladara tu je stigla iz Šrirangapatne** na dalekom jugozapadu Indije. Kada su pušteni na slobodu, dobili su imanja u Toligandžu, da se na njima nastane. Nešto kasnije, kada su Englezi počeli da se vraćaju u centar Kalkute, Toligandž je postao pretežno muslimansko naselje.

Mada su muslimani nakon podele ponovo postali manjina, imena brojnih ulica svedočila su o svrgnutoj Tipuovoj dinastiji: Put sultana Alama, Put princa Bahtijara Šaha, Put princa Gulama Muhameda Šaha, Aleja princa Rahimudina.

Gulam Muhamed je sagradio veličanstvenu džamiju u Darmatali u čast svog oca. Njemu je neko vreme bilo dopušteno da živi u Džonsonovoj vili. Međutim, do 1895. godine, kada je Škot Vilijam Krukšank slučajno zabasao na to mesto krenuvši u potragu za izgubljenim psom, veličanstvena kuća bila je napuštena, nastanjena cibetkama i zarasla u puzavice.

Zahvaljujući Krukšanku, vila je obnovljena i pretvorena u otmeni klub. Krukšank je bio proglašen za prvog predsednika. Tramvajska linija je baš iz tog razloga početkom tridesetih godina bila produžena tako daleko na jug. Da olakša putovanje do Toli kluba, da omogući Britancima da pobegnu od gradske vreve i budu među svojima.

Braća su u srednjoj školi izučavala optičke i fizičke zakone, atomske brojeve hemijskih elemenata, osobine svetlosti i zvuka. Učili su o Hercovom otkriću elektromagnetnih talasa i Markonijevim eksperimentima sa bežičnim prenosom. Džagadiš Čandra Boše, jedan znameniti Bengalac, održao je javnu

* Na bengalskom *nullah* – kanal. (Prim. prev.)

** Kod nas poznatiji po engleskom obliku Seringapatam. (Prim. kor.)

demonstraciju u gradskoj većnici u Kalkuti, pokazavši da elektromagnetni talasi mogu da zapale barut i da sa daljine aktiviraju zvono.

Svake večeri sedeli su na suprotnim stranama metalnog radnog stola, povijeni nad svojim udžbenicima, sveskama, olovkama i gubicama, držeći pored sebe i tablu na kojoj se istovremeno odvijala partija šaha. Ostajali su budni do kasnih sati, primenjujući formule i jednačine. Noću je bilo dovoljno tiho da čuju šakale kako zavijaju u Toli klubu. Ponekad su još bili budni kada bi vrane jednodušno zagraktale, objavljujući početak novog dana.

Udajan nije zazirao da se suprotstavi nastavnicima dok su držali predavanja o hidraulici ili tektonskim pločama. Zdušno je gestikulirao, ilustrujući svoju poentu i braneći svoja stanovišta, pomerajući ruke samouvereno kao da je sve atome i molekule držao u šaci. Profesori su ga ponekad molili da napusti učionicu, pod izgovorom da usporava ostale učenike, mada je zapravo prednjačio u odnosu na sve.

Nakon izvesnog vremena njihovi roditelji unajmili su tutora koji je trebalo da ih spremi za prijemni ispit na koledžu, a majka je počela još više da šije kako bi podmirili troškove. Taj privatni tutor bio je bezličan čovek, bez trunke duha, s oklembesanim kopcima koje je pridržavao drškom naočara. Samo tako je mogao da ih drži otvorene. Svake večeri je dolazio kod njih da prodiskutuju o talasno-čestičnoj dualnosti, o zakonima prelamanja i refleksije. Napamet su naučili Fermatov princip: *Put koji svetlost prelazi pri kretanju između dve tačke jeste onaj koji vremenski najkraće traje.*

Nakon što je savladao osnove strujnih kola, Udajan se posvetio električnim instalacijama u njihovom domu. Nabavivši komplet alata, naučio je da popravlja pokvarene kablove i prekidače, da povezuje žice, da ukloni rđu koja se nakupila na kontaktnim tačkama stonog ventilatora. Zadirkirivao je majku što je uvek obmotavala prst krajičkom sarija, plašeći se da dodirne prekidač golom rukom.

Kada bi izleteo osigurač, Udajan bi bez trunke oklevanja navukao gumene papuče, proverio otpornike i odšrafo osigurače, dok je Subaš stajao sa strane, držeći baterijsku lampu.

Jednog dana, vrativši se kući s komadom žice, Udajan se posvetio ugradnji kućnog zvona, kako bi posetioci mogli da najave svoj dolazak. Montirao je transformator na kutiju sa osiguračima i crno dugme pored ulaznih vrata. Izbušio je rupu u zidu i sproveo nove žice.

Nakon postavljanja zvona, Udajan je došao na ideju da tu pogodnost iskoriste za uvežbavanje Morzeove azbuke. U biblioteci je pronašao knjigu

o telegrafiji i napravio dva spiska znakova s tačkama i crtama, koji su odgovarali slovima alfabeta, po jedan za obojicu.

Crta je bila tripudij duža od tačke. Nakon svake tačke i crte sledila je pauza. Između slova su se nalazile po tri tačke, između reči po sedam. Sebe su identifikovali pomoću inicijala. Slovo S, koje je Markoni primio preko Atlantskog okeana, sastojalo se od tri brze tačke. U se sastojalo od dve tačke i jedne crte.

Menjali su uloge tako što bi jedan stajao ispred vrata a drugi u kući, naizmenično šaljući signale i dešifrujući reči. Ubrzo su se dovoljno izvežbali da razmenjuju kodirane poruke koje njihovi roditelji nisu mogli da razumeju. *Bioskop*, predložio bi jedan od njih. *Ne, tramvajska okretница, cigarete*.

Smišljali su scenarije, glumeći vojnike i špijune saterane u škripac. Slali su tajne poruke iz kineskih planinskih klanaca, ruskih šuma, s kubanskih plantaža šećerne trske.

Spreman?

Sve čisto.

Koordinate?

Nepoznate.

Preživeli?

Dvoje.

Gubici?

Pritiskajući zvono, poručivali su jedan drugom da su gladni, da imaju zakazanu fudbalsku utakmicu, da je neka lepuškasta devojka upravo prošla pored kuće. To je bilo njihovo privatno dobacivanje, otprilike kao što dva igrača jedan drugom dodaju loptu dok se kreću ka голу. Ako bi neki od njih primetio da se tutor približava kući, pritisnuo bi SOS signal. Tri tačke, tri crte, ponovo tri tačke.

Bili su primljeni na dva najbolja gradska koledža. Udajan će krenuti na Prezidenski, da studira fiziku, a Subaš na Džadavpur, da se posveti izučavanju hemije. Oni su bili jedini mladići iz tog kraja, jedini učenici iz svoje neugledne srednje škole, koji su tako dobro prošli.

Smatrajući da to treba da proslave, otac je otišao na pijacu i kupio indijske oraščiće i ružinu vodicu za pilav, plus pola kilograma najskupljih račića. On je počeo da radi s devetnaest godina kako bi izdržavao porodicu. Jedino za čim je žalio bilo je što nije mogao da završi koledž. Bio je službenik u Indijskoj železnici. Otkako se po komšiluku proširila vest o uspehu njegovih